

УДК 347.961

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.1.50>

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ НОТАРІУСОМ ДІЙСНИХ НАМІРІВ СТОРІН ПРИ ПОСВІДЧЕННІ ОКРЕМИХ ПРАВОЧИНІВ

Гордієнко Ю.М.,

аспірантка

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0001-7657-4877

e-mail: j.gordienko1@gmail.com

Гордієнко Ю.М. Особливості встановлення нотаріусом дійсних намірів сторін при посвідченні окремих правочинів.

У статті досліджується питання посвідчення договорів, процедура встановлення нотаріусом дійсних намірів сторін яких має свої особливості. Серед таких правочинів автором було виокремлено ті, які посвідчуються першочергово для забезпечення інтересів третіх осіб, а саме наступних договорів: про сплату аліментів на дитину та/або про визначення місця проживання й порядку виховання дитини чи спілкування з нею. У роботі було проаналізовано та охарактеризовано різні фактори, при встановленні дійсних намірів сторін згаданих договорів, на які нотаріусу варто звернути увагу. Доведено необхідність та ефективність обговорення сторонами таких ключових та істотних умов зазначених правочинів, як: основна та додаткова сума аліментів при посвідченні аліментних договорів; установлення графіка й характеру спілкування з дитиною того з батьків, хто проживає окремо; характеристика взаємодії між батьками в договорі про визначення місця проживання та порядку виховання дитини чи спілкування з нею; розподілення часу, за яким інші члени сім'ї та родичі будуть брати участь у житті дитини тощо.

Водночас у роботі було проаналізовано особливості встановлення нотаріусом дійсних намірів сторін шлюбних договорів, адже згадана процедура вирізняється в потребі великої кількості уточнюючих запитань від нотаріуса. Аргументовано, що перед тим, як переходити до з'ясування задумів сторін згаданого правочину, нотаріусу варто розпочати з роз'яснення сторонам характерних рис, істотних умов, правових та майнових наслідків посвідчення таких договорів, зважаючи на відмінні риси останніх, порівнюючи з правовою природою інших правочинів.

Доведено, що при здійсненні процедури встановлення дійсних намірів сторін шлюбного договору нотаріус обов'язково має дізнатися й уточнити наступні особливості прояву майнових прав та обов'язків сторін за даним правочином, а саме наступні домовленості: щодо правового режиму їх майна, щодо порядку користування спільним і роздільним майном, щодо порядку управління майном та домовленості зобов'язального характеру.

Крім того, було порушено незвичне питання популярності та ефективності зазначення в шлюбних договорах певних додаткових витрат на користь другого з подружжя, часто неформально називають «зарплата дружини» або ж рідше чоловіка, коли такі особи не працюють офіційно й займаються виключно сім'єю та не мають свого власного окремого доходу.

Ключові слова: нотаріус, посвідчення правочинів, дійсні наміри, встановлення дійсних намірів, нотаріальна процедура, процедура встановлення нотаріусом дійсних намірів сторін правочину, шлюбний договір, аліментний договір, алгоритм встановлення дійсних намірів сторін.

Gordienko Ju.M. Features of establishing the true intentions of the parties by a notary when certifying individual agreements.

The article examines the issue of certification of contracts, the procedure for establishing the actual intentions of the parties by a notary has its own characteristics. Among such agreements, the author singled out those that are certified primarily to ensure the interests of third parties, namely the following contracts: on the payment of alimony for a child and/or on determining the place of residence and the procedure for raising a child or communicating with it. The paper analyzed and characterized various factors when establishing the actual intentions of the parties to the aforementioned contracts, which the notary should pay attention to. The necessity and effectiveness of discussing by the parties such key and essential terms of the aforementioned agreements as: the main and additional amount of alimony when certifying alimony contracts; establishing the schedule and nature of communication with the child of the parent who lives separately; characteristics of the interaction between the parents in the

contract on determining the place of residence and the procedure for raising a child or communicating with it; distribution of time according to which other family members and relatives will participate in the child's life, etc.

At the same time, the paper analyzed the features of establishing the true intentions of the parties to marriage contracts by a notary, since the aforementioned procedure is distinguished by the need for a large number of clarifying questions from the notary. It is argued that before proceeding to clarifying the intentions of the parties to the aforementioned agreements, the notary should begin by explaining to the parties the characteristic features, essential conditions, legal and property consequences of certifying such contracts, taking into account the distinctive features of the latter, comparing them with the legal nature of other transactions. It is proved that when carrying out the procedure for establishing the true intentions of the parties to a marriage contract, the notary must necessarily learn and clarify the following features of the manifestation of property rights and obligations of the parties under this agreement, namely the following agreements: regarding the legal regime of their property, regarding the procedure for using joint and separate property, regarding the procedure for managing property and agreements of an obligatory nature.

In addition, the unusual question of the popularity and effectiveness of specifying in marriage contracts certain additional expenses for the benefit of the other spouse, often informally called «wife's salary» or, less often, the husband, when such persons do not work officially and are exclusively engaged in the family and do not have their own separate income, was raised.

Key words: notary, certification of agreements, valid intentions, establishing valid intentions, notarial procedure, procedure for establishing by a notary the valid intentions of the parties to a agreement, marriage contract, alimony contract, algorithm for establishing the valid intentions of the parties.

Постановка проблеми. На жаль, законодавство України у сфері нотаріату містить досить обмежене регулювання процедури встановлення нотаріусом дійсних намірів сторони/сторін посвідчуваних правочинів, не кажучи вже про певний алгоритм. Дійсно, прописати чіткий покроковий план, який би підходив під всі випадки посвідчення односторонніх правочинів та договорів, майже неможливо. Справа в тому, що нотаріусу постійно варто враховувати різноманітні обставини, щоб з'ясувати наміри сторін правочину максимально правильно й законно, як-от : особливості посвідчення й характеристики конкретного виду правочину, наявність у його сторони/ сторін вад здоров'я, відсутності в них повної цивільної дієздатності чи досягнення певного віку або ж потреба в залученні до нотаріального процесу третіх осіб тощо. Усі ці та інші фактори можуть кардинально змінити підхід нотаріуса до встановлення ним дійсних намірів сторони/сторін посвідчуваних правочинів. Тому виявляється доцільним детально розкрити особливості здійснення згаданої процедури щодо певних видів договорів та зазначити важливі моменти, на які нотаріусу варто було б звернути увагу при з'ясуванні задумів сторін.

З огляду на вищевикладене, **мета даної статті** – показати важливість розуміння нотаріусом особливостей встановлення ним дійсних намірів сторін різних видів правочинів та вміння виокремлювати для себе відповідні відмінності. Усвідомлення нотаріусом різниці в здійсненні вищезазначеної процедури щодо різних видів договорів максимально збільшує вірогідність їх правильного й законного нотаріального посвідчення та зменшує ризик негативних майнових і правових наслідків у майбутньому як для сторін, так і самого нотаріуса. Надзвичайно необхідними є знання згаданих особливостей та вміння їх розпізнавати, які проявляються в професійній діяльності нотаріусів, особливо протягом процедури встановлення ними дійсних намірів сторони/сторін у нотаріальному провадженні з посвідчення правочину.

Стан опрацювання проблематики. Окремі питання даної проблематики досліджували такі вітчизняні вчені, як: Л.М. Баранова, І.В. Бондар, М.В. Бондарєва, В.І. Борисова, Н.А. Д'ячкова, Ю.В. Желіховська, І.В. Жилінкова, І.П. Лихолат, О.В. Михальнюк, С.Я. Фурса, В.В. Шароварова та інші. У публікаціях указаних науковців розкривалися поняття, характеристика, істотні умови та правові наслідки посвідчення договорів про сплату аліментів на дитину, про визначення місця проживання й порядку виховання дитини чи спілкування з нею та шлюбних договорів. Водночас дослідники зображали елементи та своє бачення здійснення процедури встановлення нотаріусом дійсних намірів сторін вищезгаданих правочинів.

Виклад основного матеріалу. Розпочати аналіз правочинів, встановлення нотаріусом дійсних намірів сторін яких має свої особливості, варто з тих, які посвідчуються першочергово для забезпечення інтересів третіх осіб, а саме наступних договорів: про сплату аліментів на дитину та/ або про визначення місця проживання й порядку виховання дитини чи спілкування з нею. Варто зауважити, що посвідчення даних правочинів, як і з'ясування нотаріусом справжніх намірів їх сто-

рін, відрізняється великою кількістю уточнюючих запитань для отримання всієї необхідної інформації. Справа в тому, що такі договори, як про сплату аліментів, визначення місця проживання та порядку виховання дитини чи спілкування з нею укладаються сторонами, у першу чергу, не для своїх інтересів, а для задоволення потреб дитини й врегулювання питань здійснення батьківства. Відтак підходити до правильного здійснення процедури встановлення дійсних намірів сторін таких правочинів нотаріусу потрібно з особливою уважністю, аналізуючи всю інформацію детально. Крім того, батьки не завжди знають усі особливості укладення згаданих договорів та ті питання, які вони можуть урегулювати. Тому нотаріусу потрібно завчасно бути готовим запропонувати сторонам можливі шляхи вирішення поставленої ситуації або ж проговорити ті сфери життєдіяльності, які варто було б прописати в тексті правочину, аби останній був максимально ефективним. Варто зауважити, що текст договору має бути зрозумілим, а його окремі пункти й частини коректно сформульовані та однозначно трактувалися, відповідали законодавству України та інтересам дитини/дітей і їх батьків. Саме тому в умовах сьогодення українці дедалі частіше звертаються до договірному регулюванню аліментних та інших відносин з метою цивілізованого вирішення питань утримання дітей та уникнення судових спорів у сфері сімейного права [2, с. 182].

На противагу договорам про визначення місця проживання та порядку виховання дитини чи спілкування з нею, основною метою укладення аліментного договору є систематичне забезпечення поточних матеріальних потреб малолітньої чи неповнолітньої дитини або ж дітей. Такий правочин має містити положення про основну та додаткову суми аліментів, визначати умови, форму, розмір, строки та порядок здійснення такого утримання. Якщо сторони не змогли згадати чи передбачити в аліментному договорі всю необхідну для них інформацію, то в майбутньому можна буде укласти договір про участь у додаткових витратах на утримання дитини [2, с. 181-182]. Варто вказати думку вчених, що не виключені також випадки, коли платниками аліментів можуть виступати одночасно як мати, так і батько, якщо дитина, наприклад, фактично не проживає з жодним з батьків і постійно перебуває в спеціалізованому навчальному, медичному, спортивному закладах тощо [3, с. 13].

Переходячи в площину встановлення дійсності намірів, нотаріусу обов'язково варто уточнити в сторін договорів про сплату аліментів або визначення місця проживання та порядку виховання дитини чи спілкування з нею наступні інформацію та дані:

← Основна та додаткова сума аліментів під час посвідчення договору про сплату аліментів на дитину. Важливо зазначити, що платник аліментів далеко не завжди хоче прописувати в договорі якісь додаткові витрати, тому нотаріусу в цьому випадку варто було б назвати можливі види витрат, які можна віднести до категорії додаткових. Потрібно зауважити, що нотаріус має саме не вказувати чи наполягати, адже такі дії явно виходять за межі його компетенції, а просто перерахувати й роз'яснити, що внесено до додаткових витрат. Необхідно вказати, що додаткові витрати можна також віднести до тих обставин, які, можливо, тільки настануть у перспективі, адже, наприклад, дитина може ще навіть не знати, що буде захоплюватися тенісом і відвідувати відповідні секції або що можуть виникнути певні проблеми із здоров'ям і потрібно буде лікування. Крім цього, до додаткових витрат можна віднести виділення коштів на екскурсії, змагання, конкурси, у тому числі за межами України, спеціальний одяг та інвентар для занять спортом і вже згаданих секцій, навчання дитини у вищому навчальному закладі або коледжі/ліцеї/школі з платною формою навчання та інше [2, с. 181-182].

← Графік і характер спілкування з дитиною того з батьків, хто проживає окремо, а також визначити взаємодію між батьками в договорі про визначення місця проживання та порядку виховання дитини чи спілкування з нею. Йдеться саме про зустрічі, проведення часу разом як сім'я, графік зустрічей чи ночівлей, певні поїздки й подорожі, розподілення свят і визначення характеру чи місця їх святкування, якщо батьки розлучені або не проживають разом, та інші приклади [4, с. 28].

← Надзвичайно ефективним для уникнення суперечок між батьками в майбутньому буде обговорити та зафіксувати в тексті правочину те, як інші члени сім'ї та родичі будуть брати участь у житті дитини. Відтак доцільно прописати характер спілкування та взаємодії бабусь, дідусів, інших членів родини з дитиною [4, с. 30]. Дуже часто виникають суперечки між батьками через те, що вони не можуть ефективно розділити увагу, яку потрібно надавати дитині, а про те, що бабусі й дідусі як зі сторони батька, так і зі сторони матері також хочуть спілкуватися з онуками, – це ще складніша історія. Саме тому так важливо прописати всі ці питання в тексті договору, навіть якщо на перший погляд вони здаються очевидними чи непершочерговими, й максимально правильно встановити дійсні наміри його сторін. Такий розумний підхід дозволить зробити все можливе, аби спробувати запобігти сваркам чи конфліктам між батьками й родичами в майбутньому з таких причин: не зрозуміло, з родичами зі сторони батька або матері буде святкувати дитина Новий рік чи будь-яке інше свято; непропорційне спілкування таких родичів з дитиною; втручання бабусь і дідусів у виховання онуків та інші питання.

← Доцільно буде також врегулювати в договорі визначення місця проживання та порядку виховання дитини чи спілкування з нею, питання характеру комунікації з дитиною певних визначених осіб, які можуть і не мати родинних зв'язків з малолітнім/неповнолітнім. У даному випадку маються на увазі вітчим чи мачуха або ж ті дружина чи чоловік, з якими батьки-сторони договору одружаться чи можуть одружитися/проживати в майбутньому. Нерідко мати чи батько хочуть описати характер спілкування вказаних осіб з дитиною або ж встановити певні межі їх втручання у виховання останньої.

← Інші питання, які можуть бути особливими й важливими для кожної конкретної родини чи взаємовідносин між батьками дитини. Насамперед можна прописати навіть певні заборони, проговорені сторонами заздалегідь, наприклад, щодо гуртків, які не можна відвідувати, чи видів спорту, якими не можна займатися, якщо вони можуть поставити життя й здоров'я дитини під небезпеку.

З урахуванням викладеного можна з упевненістю сказати, що процедура встановлення нотаріусом дійсних намірів сторін є не просто обов'язковою, а надзвичайно корисною та ефективною при посвідченні договорів про сплату аліментів або визначення місця проживання та порядку виховання дитини чи спілкування з нею. Це важливо, перш за все, тому, що батьки, звичайно ж, хочуть посвідчити якісний договір, але можуть навіть не задумуватися про можливість чи потребу врегулювати саме такі питання або ж можуть не знати всі варіанти та опції. Водночас у нотаріуса вже є досвід, і він може порекомендувати сторонам, які пункти варто включити в договір, які питання часто прописують інші заявники в таких випадках, а найважливіше – допомогти врегулювати конкретно їхню особливу ситуацію, застосувавши принцип унікального підходу нотаріуса, раніше описаного в даній роботі. Слід також додати, що не завжди сторони правочинів раді певним порадам від нотаріусів і не хочуть вислуховувати питання чи відповідати на них, адже все й самі «прекрасно знають і можуть». Варто пам'ятати, що, по-перше, якби все було добре й мати чи батько не мали сумнівів щодо чесності один одного й могли самостійно владнати всі питання щодо утримання дитини, її виховання та спілкування з нею, то не прийшли б взагалі до нотаріуса, аби той допоміг врегулювати ситуацію. По-друге, для нотаріуса встановлювати дійсні наміри сторони/сторін правочину не право, яке можна виконувати за бажанням, а його прямий обов'язок, встановлений статтею 44 Закону України «Про нотаріат», а тому небажання сторін відповідати на необхідні поставлені запитання не має значення, якщо останні хочуть посвідчити відповідний договір [1].

Продовжити аналіз правочинів, встановлення нотаріусом дійсних намірів сторін яких має свої особливості, доцільним буде щодо шлюбних договорів, адже згадана процедура також вирізняється в потребі великої кількості уточнюючих запитань від нотаріуса. Метою є не просто з'ясувати всю необхідну інформацію, а й зрозуміти для себе, чи дійсно вказані сторони розуміють особливості посвідчуваного правочину, його правові наслідки й бажать їх настання. Якщо взяти для прикладу договори про сплату аліментів, визначення місця проживання та порядку виховання дитини чи спілкування з нею, то батьки в основному розуміють істотні умови цих правочинів, що можна там прописати та з якою метою вони взагалі йдуть до нотаріуса. Водночас, коли мова йде про шлюбні договори, сторони приблизно здогадуються, що в такому правочині можна врегулювати відносини подружжя, оскільки так говорять у суспільстві й показують у фільмах. Проте останні далеко не завжди розуміють можливість зміни режиму майна подружжя за цим договором, врегулювання майнових відносин і після розлучення, якщо таке відбудеться в майбутньому, та не усвідомлюють усіх правових наслідків посвідчення такого правочину.

Таким чином, при здійсненні процедури встановлення дійсних намірів сторін шлюбного договору та роз'яснюючи його істотні умови, правові й майнові наслідки, нотаріус обов'язково має уточнити, чи усвідомлює подружжя або особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, наступні особливості прояву їхніх майнових прав та обов'язків за даним правочином:

Домовленості щодо правового режиму їх майна. Особливо важливо донести сторонам наступну можливість: зміни правового режиму спільного майна на режим роздільного й навпаки; зазначення часток у спільному майні; передачі власного майна для використання на спільні потреби сім'ї; визначати правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу. Нотаріусу необхідно встановити дійсні наміри подружжя чи осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, та з'ясувати, чи розуміють останні значення поняття «зміни правового режиму майна», адже саме це стає найпопулярнішою причиною судових спорів у майбутньому. Як вже зазначалося вище, сторони найчастіше не усвідомлюють можливість визначити майно, набуте в шлюбі, як особисте майно одного із подружжя, або ж навпаки – на особисте майно одного з подружжя поширити режим спільного майна. Річ у тім, що норми права, які регулюють шлюбний договір, змінюють розуміння моделі й системи правового режиму майна вже сформованої роками, адже думають, що набуте під час шлюбу – це виключно спільна сумісна власність подружжя й ніяк інакше або навпаки. Саме тому нотаріусу варто детально проаналізувати потреби сторін, їх запити й бажаний результат,

з'ясувати всю необхідну інформацію й дані від них та зрозуміти, чи відповідає шлюбний договір їх потребам. Крім того, важливо пам'ятати, що предметом шлюбного договору може бути як наявне на час його укладення майно, так і те, що може бути набуто подружжям у майбутньому [5, с. 103; 6, с. 121-122; 7, с. 153; 8].

Домовленості щодо порядку користування спільним і роздільним майном. Щодо даного пункту нотаріусу варто уточнити розуміння сторонами того, де вони збираються в майбутньому проживати; хто буде титульним власником даної нерухомості та чи зміниться її правовий режим у випадку розлучення. У шлюбному договорі можна зазначати також наявні автомобілі, дачі, квартири, житлові будинки та інше рухоме й нерухоме майно та прописувати, що з перерахованого буде надаватися для проживання й закриття потреб сім'ї, що передаватися в оренду й так далі. Крім того, можливо вказати, яким майном не можна користуватися, а яке - експлуатувати чи відчужувати, адже воно має певну цінність для власника; можна зазначити, що певна квартира перейде у власність дружини через 3 роки сумісного проживання, бо власник не впевнений до кінця в намірах цієї жінки та інше. Можна зрозуміти, що варіантів розподілу в користуванні спільним і роздільним майном може бути безліч, але головне, щоб нотаріус максимально правильно й детально встановив дійсні наміри сторін даного правочину й роз'яснив їм його особливості та правові й майнові наслідки після нотаріального посвідчення [6, с. 121-122; 7, с. 153; 8].

Домовленості щодо порядку управління майном. У межах даної категорії сторони шлюбного договору, зазвичай, бажають узгодити наступне: питання управління певною нерухомістю як поки триватимуть подружні відносини, так і в разі розірвання шлюбу; домовитися й прописати, хто має право голосувати за рішення щодо розпорядження коштами чи тим самим рухомим і нерухомим майном та інше. Фактично шлюбний договір можна описати як такий собі «план евакуації» на випадок екстраординарних ситуацій. Сторони найчастіше не так хочуть прописати й врегулювати правила подружнього життя стосовно майнових відносин, як продумати план дій у разі розлучення. Насамперед це зручно, адже ніхто не свариться й не розпалює нескінченні суперечки з приводу того, як поділити майно, що є спільною сумісною власністю подружжя, й не ходить на довготривалі й емоційно важкі судові засідання, бо в шлюбному договорі чітко прописано: що й кому буде належати [6, с. 121-122; 7, с. 153].

Домовленості зобов'язального характеру. У даному випадку мова йде про різноманітні угоди щодо порядку здійснення витрат на утримання спільного й роздільного майна. Зокрема трапляються випадки, коли інший з подружжя відмовляється утримувати певне нерухоме майно за свій кошт чи за сімейні кошти, адже він не є його співвласником. Сюди ж можна віднести витрати не тільки на майно, а також на догляд за родичами, які його потребують, наприклад, свекрухи чи тещі, адже певної грошової допомоги можна надавати не лише дітям. До цієї ж категорії можна віднести витрати щодо взаємного утримання подружжя, виплати додаткових коштів на лікування тощо.

Окремо слід зазначити, що в шлюбних договорах часто прописують додаткові витрати на користь другого з подружжя, які не є обов'язковими чи необхідними для нормального життя, наприклад, як на лікування. Такі суми коштів часто неформально називають «зарплата дружини» або ж рідше чоловіка, коли вони не працюють офіційно й займаються виключно сім'єю й підтримують її нормальне функціонування та не мають свого власного окремого доходу. Таким чином, у шлюбному договорі часто зазначають так звану «зарплату дружини», тобто чітко встановлено суму на місяць, яка фактично просто перераховується без умов одному з подружжя для власних витрат [5, с. 103; 6, с. 121-122; 7, с. 153].

Висновки. Отже, усі вищенаведені аргументи переконують у тому, що для законного та максимально ефективного проведення процедури встановлення дійсних намірів сторони/сторін нотаріус має знати особливості посвідчення та характерні відмінності, які властиві різним видам правочинів. Дані навички є просто необхідною базою, яка допоможе нотаріусу підібрати правильні й точні запитання для сторони/сторін відповідних правочинів, зрозуміти їх мету та допомогти останнім визначитися з тим, який саме договір чи односторонній правочин вони бажають посвідчити. Варто зауважити, що нотаріус має право уточнювати різну інформацію та дані, необхідні для досягнення вищезазначених цілей. Проте розпочинати завжди варто з розуміння особливостей відповідного правочину, для посвідчення якого звернулися особи, та його характерних і відмінних рис. Дане твердження було доведено на прикладі аналізу особливостей у підході нотаріуса до встановлення дійсних намірів сторони/сторін договорів про сплату аліментів на дитину, про визначення місця проживання й порядку виховання дитини чи спілкування з нею та шлюбних договорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.

2. Михальнюк О.В. Договір батьків про утримання дітей. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3/2023. С. 179–182.
3. Д'ячкова Н.А. Договір між батьками про сплату аліментів на дитину. *Нотаріат для Вас*. 2009. № 9. С. 13–16.
4. Лихолат І.П. Договірний порядок визначення місця проживання дитини в нотаріальній практиці. *Актуальні проблеми розвитку нотаріату. Нотаріат України*. 2014. № 12. С. 28–34.
5. Желіховська Ю.В. Особливості нотаріального посвідчення шлюбного договору. *Університетські наукові записки*. 2010. № 4 (36). С. 101–103.
6. Шароварова В.В. Особливості нотаріального посвідчення шлюбного договору в Україні. *Правова держава*. № 26/2017. С. 120–124.
7. Борисова В.І. Сімейне право України [Текст]: Підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. К.: Юрінком Інтер, 2004. 200 с.
8. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-XIV: станом на 19.12.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14-Text>.